

Berlín-Rím. Vraj čím ďalej tým väčšími sa dokazuje správnosť požiadavky, aby sme spolupracovali s Nemcami. Prirodzene, že užšie zblíženie s Nemcami neznamená pre nás Slovákov žiadne nebezpečie, ba naopak náš rozkvet. Murgaš vyzdvihol ešte, že 6. október nemá byť využitý pre 40.000 dobre situovaných ľudí, ale pre povznesenie životnej úrovne chudoby.

Po Murgašovi krátko prehovoril ešte sokolský farár Boháč, ktorého heslá: modliť a udrieť, žida pri krste pod vodou držať 10 minút a podobné boly prítomnými s veľkým súhlasom prijaté.

Schôdza sa zakončila asi o 21 hod. 30 m. Verejný poriadok nebol porušený.

Piešťany, dňa 12. februára 1939.

(nečitateľný podpis)
okresný náčelník.²

SNA, fond Krajinský úrad – Prezídium, kartón 301, 12419/39 prez.

Dokument 99

Hlásenie policajného riaditeľstva v Bratislave-Zpravodajská odbočka Prezidiu krajinského úradu, ref. IV. z 23. 2. 1939 o situácii v Piešťanoch a o ilegálnej letákovkej akcii.

Prezídium policajného riaditeľstva v Bratislave
Zpravodajská odbočka.

Číslo: 589/1939 OZÚS.

Bratislava, dňa 23. februára 1939.

Vec: Illegálna letáková akcia a pomery
v Piešťanoch.
Príloh 10.

Prísne dôverné!

Prezidiu krajinského úradu, ref. IV v Bratislave.

Na rozkaz tamojšieho prezídia zo dňa 18. februára 1939 ešte toho dňa vyslané boly do Piešťan orgány tunajšieho úradu, aby tam previedly vyšetrovanie ohľadom ilegálne rozširovaných letákov a všeobecne ohľadom príčin nespokojnosti čiastky miestneho obyvateľstva. Po skončení vyšetrovania dňa 22. februára 1939 vyslané orgány podaly mi túto zprávu:

Pán okresný náčelník v Piešťanoch predostrel vyslaným orgánom tento skukový stav: V poslednom čase v Piešťanoch a okolí vznikly rozpory medzi

² Po dokumentom je prezentát Prezídia krajinského úradu v Bratislave, dátum 14.2.1939 a číslo 12419. Ako aj pečiatka Na vedomie vzaté - ad acta. Dňa 20.2.1939 a nečitateľný podpis:

jednotlivými veliteľmi i členmi Hlinkovej Gardy a vytvorily sa dva smery, radikálny a umiernený. Neznáme živly, inšpirované pravdepodobne vedúcimi radikálneho tábora, vyvolávajú pobúrenie proti Židom a osobám českej národnosti u obyvateľstva, takže neni vylúčené, že obyvateľstvo nižších tried podnikne otvorený útok na židovských obyvateľov a ich majetky. V posledných dňoch toto pobúrenie vybíja sa letákovou akciou a ilegálne zhotovovanými i rozhadzovanými letákmi. Útočí sa na jednotlivých verejných činiteľov i vyšších veliteľov Hlinkovej Gardy, pri čom prejavuje sa nespokojnosť s pomalým riešením židovskej otázky. Medzi vedúcimi radikálneho tábora možno počítať obecného účtovníka Bieleka, miestneho veliteľa HG Táboorského, farára zo Sokoloviac Boháča, správcu ľudovej školy Bočeka a učiteľa ľudovej školy Csenkey-a. Podľa dosavadného zistenia letáky môžu byť zhotovované na obecnom úrade, kde používajú rozmnožovací stroj.

U p. okresného četníckeho veliteľa v Piešťanoch sa zistilo, že papier, používaný na letáky, teraz vôbec nedostať v piešťanských obchodoch. Prvý leták, s nadpisom „Slováci!“ bol rozhodnutý v Piešťanoch v noci zo 14. na 15. februára 1939, druhý leták, s nadpisom „Kamaráti!“ v noci na 16. februára 1939 a to v oboch prípadoch v množstve niekoľko sto kusov. Vo všetkých obviňujú riaditeľa kúpeľov Wintera, ktorý je židovského pôvodu, že organizuje akciu proti Hlinkovej Garde a záujmom národa a že podpláca jednotlivých verejných činiteľov, ktorí potom držia s ním a zastávajú sa ho. V druhom letáku útočí sa zastrene na vládu pre vypísanie pôžičky a na šéfa úradu propagandy Alexandra Macha³, lebo vraj dňa 12. februára v Piešťanoch rečnil v prospech Čechov a Židov. Okrem toho pôvodcovia letáku zastávajú sa učiteľa Csenkey-a, ktorý bol náhle preložený do Turzovky, aby nemohol pôsobiť medzi piešťanským robotníctvom. V ďalšom obsahu vytyka sa, že za reči šéfa úradu propagandy dňa 12. februára 1939 pripravené bolo v pohotovosti vojsko českej národnosti, ktoré malo zasiahnuť, ak by bol podniknutý útok na židovské obchody.

Podľa akosti papiera, používaného na letáky a podľa spôsobu ich zhotovenia, usúdily predbežne vyšetrojúce orgány, že ide o primitívny rozmnožovací stroj a že spôsob výroby letákov shoduje sa so spôsobom výroby ilegálnych komunistických tlačív. Keďže však druhý leták má nadpis „Kamaráti“, teda oslovenie obvyklé u Nemcov, bolo treba obrátiť pozornosť i na nezodpovedné živly z nemeckej menšiny, počítajúcej v Piešťanoch na 160 osôb.

Prevedeným vyšetrovaním sa zistilo, že toto podozrenie bolo oprávnené. Ako pôvodca letákov zistený bol Walter Fargas, býv. staviteľský kreslič, t. č. zamestnaný v mliekarni politického dôvernika Deutsche Partei Ernesta

³ Úplne iný prejav mal A. Mach v Rišňovciach – pozri dok. 51.

Linkeho, osoba to neustáleného svetového názoru, predtým komunistického presvedčenia, len od niekoľkých mesiacov činná v nemeckom hnutí. Podľa svedectva obecného zamestnanca Štefana Vavroviča, tiež osoby povahove neustálenej Walter Fargas už dňa 13. februára 1939, teda bezprostredne po reči šéfa úradu propagandy v Piešťanoch koncipoval text prvých dvoch letákov a sám Vavrovič mu pri tom pomáhal. Pri tom zaujali sa v letákoch i učiteľ a Csenkeya, ktorý údajne bezdôvodne a ako nepohodlný bol preložený z Piešťan do Turzovky. Okrem svedectva Vavrovičovo získané boli dve dôverné zprávy, podľa ktorých letáky zhotovoval Walter Fargas, býv. kuchár Leopold Fiala, ktorý je tiež nemeckej národnosti a Ernest Dobiaš, známy alkoholik, inak maliarsky pomocník, ktorému Fiala požičal svoj rozmnožovací stroj.

Hoci Leopold Fiala popiera účasť na zhotovovaní letákov, usvedčený je výsledkom domovej prehliadky, nakoľko našiel sa u neho vo väčšom množstve papier, totožný s papierom letákov, ktorý nedostat' už teraz nikde v Piešťanoch a ktorý si nakúpil sám Fiala v r. 1936 v piešťanskej tlačiarni „Grafia“. Tento papier a rozmnožovací stroj, ktorý údajne v jeseni 1938 predal do Karlových Varov, používal Fiala v minulých rokoch k výrobe reklamných letákov. Keďže popierajúc vinu hájil sa tým, že stroj je v Karlových Varoch, je odôvodnené podozrenie, že zpráva dôverníka je pravdivá a že stroj skutočne požičal Ernestovi Dobiašovi. Hoci sa rozmnožovací stroj nepodarilo nájsť, je zrejme, že i Dobiaš bol zúčastnený na výrobe letákov, keďže typy jeho písacieho stroja súhlasia s písmom letákov.

Ako páchatelia pri letákovkej akcii prichádzajú teda v úvahu:

1. Walter Fargas, nar. dňa 19. VII. 1909 v Rellingen pri Hamburgu, Nemecko, prísl. do Hor. Moštenice, okr. Pferov, slobodný evanj. vyznania, nemeckej národnosti.

2. Leopold Fiala, kuchár, nar. dňa 1. IV. 1899 v Mürzzuschlagu, Štýrsko, prísl. do Boroviec, okr. Přeštice pri Plzni, ženatý, rím. kat., nemeckej národnosti,

3. Ernest Dobiaš, maliarsky pomocník, nar. dňa 13. XII. 1912 v Piešťanoch, ta prísl., ženatý, rím. kat., slovenskej národnosti a

4. Štefan Vavrovič, zamestnanec obecného úradu, nar. dňa 6. V. 1916 v Piešťanoch, ta prísl., slobodný, rím. kat., slovenskej národnosti,

všetci bytom v Piešťanoch, ktorí sú dôvodne podozriví zo zhotovovania a rozširovania ilegálnych letákov a na ktorých súčasne bolo podané trestné oznámenie štátnemu zastupiteľstvu v Trenčíne.

V noci z 18. na 19. februára 1939 rozhodené boli v menšom množstve nové letáky, v ktorých sa tvrdí, že neni pravdivé všeobecné tvrdenie, ako by na letákovkej akcii bol zúčastnený aj obecný účtovník Fraňo Bielek. O deň pozdejšie, keď sa do verejnosti dostalo, že vec vyšetrujú orgány tunajšieho úradu, vyšiel štvrtý leták, už len v niekoľkých exemplároch, písaný rukou

a rozmnožený karbonovými vložkami. Všetky 4 letáky predložené boli štátnemu zastupiteľstvu v Trenčíne ku tlačovej prehliadke a event. konfiškácii. Niet pochybnosti o tom, že všetky štyri druhy letákov vyhotovili tí istí páchatelia, keďže všetky letáky rozmnožené sú na tom istom druhu papiera.

Hoci niet dokazov o tom, že by na letákovkej akcii boli súčasťníci i oficiálni činitelia Deutsche Partei alebo miestni významnejší slovenskí činitelia, a hoci usvedčení boli iba vyššie uvedení štyria páchatelia, ktorí i vo svojom okolí sú verejne aj politicky bezvýznamní, pri vyšetrovaní sa zistilo, že i významnejšie osoby, na pr. obecný účtovník Fraňo Bielek, miestny veliteľ HG Táboorský, podstarosta Štefan Menyhart, učiteľ Ján Csenkey a viacerí iní prívrženci radikálneho smeru protižidovského a protičeského súhlasia s textom letákov, hoci otvorene vyhlásili, že nesúhlasia a nie sú zajedno so spôsobom zverejňovania osobných vecí, t.j. s letákovou ilegálnou akcou. Pri výsluchu priznali svoj súhlas s textom letákov i vypočúvaní Nemci: Linke, Fargas a Fiala, hoci tvrdošľjne tajili účasť na zhotovovaní letákov.

Čo sa týka ilegálnej letákovkej akcie a trestných činov s tým súvisiacich možno shrnúť výsledok pozorovaní a vyšetrovania v tomto: U vedúcich činiteľov Hlinkovej Gardy a Kresťanského odborového združenia, združených okolo časopisu „Nové Piešťany“ a zastávajúcích radikálne riešenie židovskej a českej otázky, neporadilo sa v súvislosti s letákmi zistiť žiadnych trestných činov. Nezodpovedné živly pravdepodobne z popudu miestnych Nemcov dopustily sa v súvislosti s letákmi trestných činov; hoci nejde o ťažké trestné činy, predsa len ich opakovaním a rozmnožením mohla by protižidovská a protičeská nálada obyvateľstva dosiahnuť toho stupňa, že by mohlo dôjsť k vážnym nepokojom. Hnev pobúrených obrátil by sa potom predovšetkým proti riaditeľovi kúpeľov Wintroví a osobám, ktoré sa s ním ponajviac stýkajú a podľa mienky miestnej verejnosti mu nadržujú. V neposlednom rade mohla by byť dôvodom nepokojov nezamestnanosť, v obci panujúca, ďalej prekladania vyšetrovanie verejných a štátnych zamestnancov u pospolitého ľudu pre ich radikalizmus obľúbených.

Vyššie uvedení činitelia radikálneho smeru, združení okolo časopisu „Nové Piešťany“ na pr. obviňujú okresného veliteľa HG Kasanického a kpt. Dualského, prideleného HG, že sú vo vleku Wintrovom a je všeobecná mienka, že len Winter, ktorý zamestnáva väčšinu osôb židovskej národnosti, svojim vlivom prekáža v okrese piešťanskom radikálnejšiemu postupu protižidovskému. Na smýšľanie obyvateľstva pôsobia i malé incidenty, na pr. že nedávno v miestnej dôstojníckej jedálni na letišti niektorí dôstojníci českej národnosti robili nemiestne poznámky o kuchárke, ktorá je slovenskej národnosti, alebo že 12. februára 1939 pred prejavom šéfa propagandy zakázané bolo obecnému účtovníkovi Bielekovi predniesť jeho reč o význame

a úkoloch Hlinkovej Gardy. Po odchode šéfa úradu propagandy dňa 13. februára 1939 rozšíril a sa zpráva, že hoci nikto nezamýšľal robiť nepokoje, v penziona „Pro Labae“ i v kasárňach za manifestácie bola vojenská pohotovosť a že k zákroku pripravení boli len českí vojaci. Okrem týchto vecí pôsobí na obyvateľstvo fakt, že učiteľ Ján Csenkey, ktorý bol obľúbený v radoch miestneho robotníctva, bol náhle poreložený – údajne na popud riaditeľa Wintera a okresného veliteľa HG Kasanického do Turzovky. Po jeho preložení začala sa organizovať letáková akcia a to pravdepodobne tým spôsobom, že nespokojné robotnícke vrstvy obrátili sa na miestnych Nemcov, o ktorých vedia, že sú za radikálne riešenie židovskej otázky a nezamestnanosti.

V záujme zachovania pokoja a poriadku v obci Piešťanoch i piešťanskom okrese dovoľujem si navrhnúť, aby čím skorším prevádzaním stavieb a iných prác snížený bol počet nezamestnaných v Piešťanoch, aby bolo zariadené u riaditeľstva kúpeľov prijatie aspoň 15-20 nových slovenských zamestnancov, trebárs za nižší plat, ktorí by mohli časom nahradiť židovských zamestnancov. Okrem toho bol by žiadúce, aby hlavné veliteľstvo Hlinkovej Gardy nestranné rozriešilo nezhody medzi jednotlivými veliteľmi v okrese piešťanskom a aby event. na základe bezprostredných poznatkov nahradilo jednotlivých veliteľov inými.

Konečne treba poznamenať, že kameňom úrazu, pokiaľ sa týka nespokojnosti miestneho obyvateľstva v Piešťanoch je osoba spolumajiteľa a riaditeľa kúpeľov Wintra. Miestni činitelia z radikálneho tábora považujú sa za urazených, že Winter na základe pozvania súčasnil sa na zahájení, resp. otvorení Slovenského snemu, kdežto deputácia bývalých rodoobrancov, starých ľudákov a kresťanských robotníkov nebola pripustená do budovy snemu. Medzi obecnstvom sa rozpráva, že Winter je v dobrom priateľstve s pánom ministrom školstva Sivákom a dosiahol u neho, aby bol učiteľ Csenkey preložený do Turzovky. Dňa 10. februára 1939 riaditeľ Winter požičal auto, ktorým miestni umiernenější činitelia pod vedením vedúceho notára Vilczeka odcestovali do Bratislavy, aby v najčiernejších farbách vylíčili situáciu v Piešťanoch a tak aby mohla byť nariadená vojenská pohotovosť.

Podľa dôvernej zprávy Deutsche Partei, resp. jej prívrženci po celom Slovensku dostali inštrukcie, aby vyvolávali protižidovskú náladu a aby hľadeli čím viac obchodov po židoch prevziať. Ak by v niektorom mieste príslušníci nemeckej menšiny nemali dosť kapitálu ku prevzatiu židovských obchodov, musia údajne každý uvoľnený obchod po obchodníkovi židovskej národnosti hlásiť ústrediu strany do Bratislavy, odkiaľ dostanú ďalšie pokyny. I podľa tejto dôvernej zprávy možno usudzovať, že letákovú akciu inšpirovali miestni Nemci a použili k jej prevedeniu nezodpovedených bezvýznamných živlov.

Výsledok trestného pokračovania proti Walterovi Fargasovi a spoločníkom budem hlásiť dodatočne.

Policajný riaditeľ:
(nečitateľný podpis)

SNA, fond Krajinský úrad – Prezídium, kartón 298, 17501/39 prez.

Dokument 100

Protizidovský leták z Piešťan, ktorý bol rozhadzovaný v meste v noci zo 14. na 15. 2. 1939.

Slováci.

Vyzývame cudzie živly, nech čo najskôr opustia Piešťany, lebo posledná hodina uderila.

Naša trezlivosť je u konca, beda bude tým, ktorí neposlúchnu.

CHLEBA NA SLOVENSKU LEN SLOVÁKOM!

SLOVÁK UŽ TERAZ MUSÍ BYŤ PÁNOM!

SLOVÁCI!! KREŠŤANIA!!

To, čo bol sľúbené, žiadajte, aby bolo uskutočnené.

Židia musia von, inak sa nemôže mládež uplatniť vo verejnom živote.

Sme schopní a tú schopnosť ukážeme, keď bude treba, aj iným spôsobom.

DO BOJA PRAVDOU ZA PRAVDU !!!!!

Do kedy Winter bude mať ešte pri sebe kresťanských pomáhačov, Kasanického, Dualského, Šmeringua, Grumich a pod. Ktorí ešte dnes zaslepujú slovenskému hladovému ľudu oči. Slováci pustite sa do boja a korupčníci, ktorí pomáhajú žido-bolševikom.

Žido - bolševíci.

Slováci zo sľubov sa nenajeme to nám aj dvacať rokov sľubovali. Kto nese vinu na tom, že nebol pripustený Sokolovský farár v nedeľu k reči, čo by určite bol povedal pravdu asi to tých pánov mrzelo?

Slováci našim heslom je. Rež a rúbaj do krve dokiaľ Slovák nebude na Slovensku pánom. Ta doba už je tu. „DO BOJA!“

SNA, fond Krajinský úrad – Prezídium, kartón 298, 17501/39 prez.

Dokument 101

Hlásenie Okresného úradu v Piešťanoch Prezídiu krajinského úradu z 8. 3. 1939 o výtržnostiach v Piešťanoch 3. 3. 1939.